

100

PRVIH PITANJA

o pravima medijskih djelatnika u BiH

MEDIJA MANIFEST
SLOBODA I ODGOVORNOST MEDIJA

<http://manifest.media.ba>

**PRIRUČNIK ZA NOVINARE I MEDIJSKE
DJELATNIKE**

100 prvih pitanja
o pravima medijskih djelatnika u BiH

**Udruga/udruženje BH novinari
Prosinac, 2010.**

Poštovani kolege i kolegice,

Ovaj priručnik, koji su *BH novinari* pripremili u suradnji sa sindikalnim aktivistima i medijskim stručnjacima, namijenjen je novinarima, ali i drugim medijskim djelatnicima. Stvoren je kao odgovor na jednostavna pitanja, a radi lakšeg rješavanja svakodnevnih problema koji se odnose na stručno obavljanje zadataka, zaštitu slobode izražavanja i radno-pravnog statusa medijskih djelatnika.

Priručnikom ne namjeravamo rješavati probleme s kojima se suočavate. Taj put je dug i mukotrpan, a često i skup. Priručnik nudi osnovne upute što treba uraditi u slučajevima radno-pravnih sporova, ugrožavanja slobode izražavanja, primjene zakona o slobodi pristupa informacijama, te zakona o kleveti. On upućuje novinare i ostale medijske djelatnike na institucije i organizacije kojima se mogu obratiti prije, tijekom i nakon zahtjeva za sudskom zaštitom. U priručniku smo odgovorili na najčešće postavljana pitanja, uvjereni da ih ima mnogo više od 100. Odgovori mogu poslužiti kao polazište da se nadležnim institucijama i organizacijama postavi još 1000 novih pitanja, jer vi na to imate pravo.

BH novinari će nastaviti tragati za odgovorima nadležnih na već postavljena i neka nova pitanja, zahtijevajući utvrđivanje odgovornosti vlasnika medija, njihovih upravljačkih struktura i ravnatelja, ali i državnih institucija zbog nepoštivanja vaših prava, kršenja i/ili ignoriranja važećih zakona.

Borka Rudić, glavna tajnica *BH novinara*

PRISTUP INFORMACIJAMA

1. Jesu li zakoni o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini važni za novinare/ke i zašto?

U Bosni i Hercegovini postoje tri zakona o slobodi pristupa informacijama (svi zakoni se mogu naći na <http://www.ombudsmen.gov.ba/Default.aspx?jezik=Bos&URL=22>).

Među ovim zakonima nema bitnih razlika. U njima se novinari/ke i mediji ne spominju nijednom riječju. To su zakoni koji svima – građanima ove zemlje, kao i strancima, domaćim i stranim pravnim licima i organizacijama – daju pravo na pristup informacijama u posjedu javne vlasti na svim razinama. Dakako, uz ograničenja koja su u zakonima precizno određena (članovi 5. do 8. sva tri zakona, <http://www.ombudsmen.gov.ba/Default.aspx?jezik=Bos&URL=22>).

Novinari/ke i mediji, dakle, nemaju nikakve prednosti kad se pozivaju na prava iz ovih zakona, jer je pravo na pristup informacijama izvorno ljudsko pravo zajamčeno svim ljudima u Europskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava (član 10.).

2. Znači li to da ovi zakoni nisu važni novinarima?

Naravno, ne znači. Za javnost i za novinare/ke ovi su zakoni bitni jer obvezuju vlast na svim razinama na potpunu transparentnost u radu. Za svakodnevno

dobivanje informacija novinari/ke ne trebaju upućivati pisani zahtjev i pozivati se na ove zakone. Ali, ovi zakoni novinarima/kama omogućuju traženje i dobivanje podataka i informacija u pripremi istraživačkih tema do kojih nisu mogli/e doći na uobičajeni način.

Dobijanje vjerodostojnih dokumenata i često skrivenih informacija na ovaj način doprinosi uvjerljivosti objavljenih priloga, podiže ugled medija i štiti novinare/ke i urednike/ce od tužbi i suđenja za klevetu.

3. Kako novinari/ke mogu znati i provjeriti koje su informacije u posjedu nekog javnog organa?

Svi su javni organi vlasti obvezni su donijeti i objaviti indeks/registar informacija u njihovom posjedu. Taj registar, naravno, ne donosi sve pojedinačne informacije već samo popis informacija po određenoj klasifikaciji i po svim oblastima. Taj popis mora biti dostupan javnosti i, ukoliko javni organ posjeduje svoju internetsku stranicu, također treba biti postavljen na internet.

4. Što ako odgovorna osoba i javni organ odbiju dati traženu informaciju?

Javni organi obvezni su donijeti odgovarajuće rješenje u slučaju odbijanja pristupa informacijama i dati pravnu pouku o mogućnosti podnošenja priziva višem javnom organu u zakonskom roku. Ovo je obveza svih javnih organa na razini države BiH i javnih organa u Federaciji BiH. Ukoliko novinar/ka ne bude zadovoljan(na) rješenjem njegova/njenog priziva, moguće je pokrenuti upravni postupak tužbom pred nadležnim sudom.

Javni organi u Republici Srpskoj, na žalost, po Zakonu RS-a nisu dužni donijeti rješenje već samo pisano obavijest. Pisana obavijest, međutim, nije upravni akt i na osnovi nje ne postoji mogućnost ulaganja žalbe.

KADA POSTOJI I KADA NEMA KLEVETE?

5. U čemu je osobitost naših zakona o zaštiti od klevete u odnosu na slične zakone u Europi i u svijetu?

U Bosni i Hercegovini postoje dva zakona o zaštiti od klevete u dva entiteta (<http://www.vzs.ba/ba/?ID=71> i <http://www.vzs.ba/ba/?ID=114>) i među njima nema bitnijih razlika. Oni su na snazi od 2001. godine u Republici Srpskoj, i od 2002. godine u Federaciji BiH.

Oba ova zakona potpuno su dekriminalizirala klevetu i po tome je BiH bila prva u Europi. Zakoni su napravljeni na temelju preporuka Vijeća Europe i normi Europskog suda za zaštitu ljudskih prava.

Potpuna dekriminalizacija klevete znači da su potpuno isključeni krivični sudski postupci za klevetu i mogućnost izricanja novčanih ili zatvorskih kazni za novinare/ke i urednike/ce, odnosno vlasnike medija na temelju krivičnog zakonodavstva.

6. Ako je isključen krivični postupak, šta je onda ostalo?

U Bosni i Hercegovini na temelju zakona o zaštiti od klevete moguće je voditi isključivo parnični (građanski) postupak u slučajevima tužbi za klevetu i dobiti novčano obeštećenje. U parničnom postupku nema kazni, postoji samo mogućnost dobivanja novčanih obeštećenja. Novčane kazne se uvijek uplaćaju u proračun, a novčana obeštećenja isključivo osobama koje su trpjele štetu i tužile.

U većini europskih zemalja i danas postoji mogućnost pokretanja krivičnih postupaka, ali ona se veoma rijetko koristi, jer se kažnjavanje novinara/ki novčanim i zatvorskim kaznama smatra nedemokratskim činom.

7. Destimuliraju li zakoni o zaštiti od klevete medije i isključivo štite privatnost i ugled osoba o kojima mediji pišu?

Ne. Oba zakona u Bosni i Hercegovini zapravo ohrabruju medijske slobode i uspostavljaju potrebnu ravnotežu između zaštite prava na slobodu izražavanja i zaštite privatnosti i ugleda svake osobe.

Za razumijevanje ove ravnoteže važan je član 2. Zakona FBiH, odnosno član 3. Zakona RS-a. U njima se, naime, naglašava da „*pravo na slobodu izražavanja štiti sadržaj izražavanja, kao i način na koji je (on) iznesen i ne primjenjuje se samo na izražavanja koja se smatraju pohvalnim ili neuvredljivim, nego i na izražavanja koja mogu uvrijediti, ogorčiti ili uznemiriti*“ (u Zakonu RS-a piše: „*uvrijediti, uznemiriti ili šokirati*“).

Navedeni stav u našim zakonima preuzet je iz nekoliko presuda Europskog suda, među kojima su najznačajnije presude u predmetima *Handyside protiv UK* (1991. godina), *Observer i Guardian protiv UK* (1992.) i *Oberschlick protiv Austrije* (1995.). Europski sud pri tome naglašava da je „*ovo nužno zbog pluralizma, tolerancije i širokogrudosti bez kojih nema demokratskog društva*“ (sve o primjeni člana 10. Europske konvencije i presudama Europskog suda za zaštitu ljudskih prava u Priručniku može se naći na internetskoj stranici:

<http://www.google.ba/#hl=bs&q=Observer+i+Guardian+protiv+UK+%281991.+godina&fp=46dc445969af4068>.

Istodobno, zakoni o zaštiti od klevete na više načina štite privatnost i ugled kako fizičkih tako i pravnih lica.

8. Što je, u stvari, kleveta?

Zakon o zaštiti od klevete FBiH daje obrazloženje u članu 4. u stavu (d) u kojem se ističe da je „*kleveta radnja nanošenja štete ugledu fizičke ili pravne osobe iznošenjem ili pronošenjem izražavanja neistinitih činjenica identificiranjem te fizičke ili pravne osobe trećoj osobi*“. Zakon o zaštiti od klevete RS-a to obrazloženje pojma klevete sadrži u članu 5. stav 1. („... svaka poslovno sposobna osoba koja uzrokuje štetu ugledu fizičke ili pravne osobe iznošenjem ili pronošenjem izražavanja nečeg neistinitog, identificirajući tu osobu trećem licu, odgovorna je za klevetu, ako je ta osoba prouzročila štetu u svojstvu autora, urednika ili izdavača izražavanja...“).

Iako ova formulacija u oba zakona izgleda prilično zamršeno, ipak se mogu izdvojiti ključni elementi koji čine klevetu. To su, dakle, *šteta, iznošenje ili pronošenje izražavanja, neistinite činjenice i – treće lice*.

9. Kada nema klevete?

Ne ulazeći u raspravu o pojmu „*neistinita činjenica*“, koja je na neki način *contradictio in adjecto*, zadržimo se na bitnom. Sva četiri elementa moraju biti ispunjena da bi nešto bilo kleveta. Nema klevete ako nema – štete, nema klevete ako nema – neistinitih činjenica, nema klevete ako nema – iznošenja ili pronošenja i, konačno, nema klevete ako ona nije priopćena – trećim licima.

Svi ovi elementi klevete moraju se dokazati pred sudom; podnositelji tužbe moraju pružiti dokaze da su izneseni podaci neistiniti, da trpe štetu itd.

10. Tko može biti tužen za klevetu?

Za klevetu su, u medijima, odgovorni autor/ca, odgovorni urednik/ca, izdavač, „*kao i osoba koje je na drugi način vršila nadzor nad sadržajem tog izražavanja*“. To znači da svatko od njih može biti tužen pojedinačno, ali mogu biti tuženi i zajedno.

Ali, za klevetu u medijima mogu biti tužene i osobe koje nisu profesionalni novinari/ke i urednici/ce već su autori/ce izjava i govora koji može imati elemente klevete, koje su prenesene/objavljene u medijima.

Novinar/ka, naravno, nije oslobođen/a odgovornost kad sam/a piše o nekome što eventualno sadrži elemente klevete, ali nije oslobođen/a odgovornosti ni kad prenosi (pronosi, kako piše u zakonu) izjavu neke osobe ukoliko ta izjava također sadrži elemente klevete. Osim – kad izvješćuje iz Parlamenta, Vlade ili suda.

11. Kad su novinari/ke oslobođeni/e odgovornosti za klevetu?

Novinar/ka je oslobođen/a odgovornosti svaki put „*ako je po zakonu obvezan/na da iznosi ili pronosi izražavanja, ili je iznosio/(la) odnosno pronosio/(la) izražavanja u tijekom zakonodavnog, sudskog ili upravnog postupka*“.

Znači, kad izvješćuju sa sjednica Vlade, Parlamenta ili iz suda, novinari/ke neće odgovarati za klevetu, iako taj sadržaj može sadržavati elemente klevete. Zašto? Zato što poslanici, ministri, suci i drugi u tim tijelima uživaju zakonski imunitet koji se u ovim slučajevima prenosi i na novinare/ke. Ova je zaštita u interesu javnosti.

Novinari/ke nemaju apsolutnu zaštitu po ovoj zakonskoj osnovi, jer zakoni obvezuju sudove da u obzir uzmu i druge okolnosti (*način, oblik i vrijeme pronošenja itd.*). To bi se, na primjer, moglo odnositi na izjave stare duže vrijeme, koje su utemeljene na neistinama i u kojima ima elemenata klevete. U takvim slučajevima sudovi najvjerojatnije neće uvažiti pozivanje na ovu zakonsku odredbu, jer bi se takvo preuzimanje neprovjerenih izjava (koje su se pokazale netočnima) moglo protumačiti kao neprofesionalno postupanje.

SLOBODA MIŠLJENJA I KLEVETA

12. Postoje li još neki izuzetci od odgovornosti za klevetu?

Postoje. U oba zakona oslobođanje od odgovornosti je moguće „*ako je izražavanje u biti istinito, a netočno samo u nebitnim elementima*“ (Zakon RS-a: „*Ako se radi o izražavanju mišljenja, ili kada je izražavanje u biti istinito*“); i „*ako je bilo razumno*“ (oba zakona). Zakoni navode da pri tome „*sud uzima u obzir sve okolnosti slučaja, a naročito – način, oblik i vrijeme iznošenja ili pronošenja izražavanja, prirodu i stupanj prouzročene štete...*“. U nizu drugih okolnosti (o kojima će kasnije biti napisano nešto više), dodaje se i da će sud ocijeniti „*da li se izražavanje odnosi na pitanja iz privatnog života oštećenika ili na pitanja od političkog ili javnog značaja*“.

Za ocjenu šta je od političkog ili javnog značaja ključan je koncept slobode tiska kako ga je definirao Europski sud u više predmeta, od kojih vrijedi navesti samo neke.

13. Koje su presude Europskog suda važne u ovom kontekstu i zašto?

U predmetu *Observer i Guardian protiv UK* (1991. godina,

<http://www.google.ba/#hl=bs&q=Observer+i+Guardian+protiv+UK+%281991.+godina&fp=46dc445969af4068>), Europski sud je zaključio: „*Obaveza je tiska, odnosno tiskanih i audiovizualnih medija, prenošenje informacije*

i ideje s kojima javnost ima pravo biti upoznata. U protivnom, tisak ne bi bilo u mogućnosti igrati ključnu ulogu psa čuvara“.

U predmetu *Haes Gijssels protiv Belgije* (1977. godina), Europski sud ističe da „*novinarske slobode sadrže i mogućnost pribjegavanja određenom stupnju pretjerivanja, čak i provociranja...*“, dok u predmetu *Obeschlick protiv Austrije* (1997. godina) kaže: „*Opći interes u javnoj raspravi koja ima ozbiljnu svrhu značajniji je od zakonske zaštite ugleda drugog, čak i ako se u toj raspravi koristi govor koji vrijeda...*“.

Presude Europskog suda uspostavljaju pravne norme za sudove u svim europskim zemljama, pa i u Bosni i Hercegovini, te ih zato naši sudovi povremeno navode, ili citiraju njihova obrazloženja.

14. Je li svako mišljenje zaštićeno od odgovornosti za klevetu?

I da, i ne! Pozitivni odgovor se odnosi na sadržaj, drugi na formu. Svaki sadržaj u kojem se iznosi vrijednosni sud (mišljenje), načelno uživa tu zakonsku zaštitu i tu ne može biti iznimki, osim, naravno, ako nisu u pitanju sadržaji koji su zasnovani na «*neistinitim činjenicama*».

Potvrdu ovoga nalazimo u presudi Europskog suda za zaštitu ljudskih prava (predmet *Lingens protiv Austrije*, 1986. godina) u kojoj Sud ističe da je «*potrebno napraviti pažljivu razdiobu između činjenica i vrijednosnih procjena. Postojanje činjenica je moguće dokazati, dok istinu o vrijednosnim sudovima nije. Sud je*

primijetio da su činjenice na kojima je gospodin Lingens izgradio svoje vrijednosne procjene neosporne, također kao i njegova dobra volja».

Da bi autor/ica, urednici/ce i izdavači mogli računati na potpunu zaštitu prava na mišljenje, onda je najbolje da objavljeni tekstovi i prilozi i po novinskom obliku budu posebno označeni. Dakle, kao komentar, osobni stav, kolumna, pogledi i mišljenja i slično. U tiskovinama se za takve rubrike ponekad izdvajaju cijele stranice, koje imaju posebne oznake ili grafički izgled. Uobičajeno je i grafičko uokviravanje samo komentara i osvrta, kao i radijsko i televizijsko izdvajanje takvih sadržaja. Ovo je dobro i za publiku, jer bi ona, u protivnom, mogla biti u zabludi o tomu jesu li u pitanju tek informacije ili stav autora(ice).

15. Što ako je mišljenje izneseno u informaciji?

Objavljivanje mišljenja u samim informativnim sadržajima i u informativnim tekstovima (izvješća), u načelu, si ne može priskrbiti ovu vrstu zakonske zaštite.

Nekada, međutim, ni po formi naglašeno izdvajanje mišljenja neće biti dovoljno. U kojim slučajevima je riječ o iznošenju mišljenja, a u kojim o kleveti – ukoliko ima elemenata klevete – uvijek je pitanje koje ovisi od danih okolnosti koje će utvrđivati i ocjenjivati sud.

16. Kada je ministar ili bilo koji drugi obnašatelj javnih funkcija „idiot“, sudac „pristran“, direktor „korumpiran“ ili liječnik „nestručan“?

Novinarska tvrdnja da je netko nestručan, neprofesionalan, pristran ili čak idiot ne mora biti kleveta već – zakonom zaštićeno pravo na mišljenje. Svaku takvu tvrdnju sud će ocijeniti prema objektivnim kriterijima, a ne samo prema subjektivnom osjećanju osobe koja se smatra oštećenom.

Ovo je stajalište i Europskog suda za zaštitu ljudskih prava, koji također u obzir uzima i neke druge elemente. Primjer: Europski sud je poništio presudu jednog austrijskog suda koji je osudio novinara na plaćanje naknade štete političaru J. H. zato što ga je novinar u svom tekstu nazvao „idiotom“ (*predmet Oberschlick protiv Austrije*, 1997. godina), jer se „uvreda odnosila primarno na sadržaj govora, a ne na govornika lično“.

NAJVEĆE GREŠKE I NAJBOLJA OBRANA

17. Mogu li se novinari/ke obraniti i kad objave „neistinite činjenice“?

Mogu. Ali, ne treba se unaprijed radovati.

Da bi se mogli obraniti, oni/one moraju dokazati svoju „*dobronamjernost i postupanje u skladu sa općeprihvaćenim profesionalnim normama*“ (član 7. stav (2) Zakona FBiH i član 6. stav (c) Zakona RS-a), (oba zakona: <http://www.vzs.ba/ba/?ID=71> i <http://www.vzs.ba/ba/?ID=114>).

Zakon, znači, traži da se dokaže „*dobronamjernost i postupanje sukladno s općeprihvaćenim profesionalnim normama*“. «Zaklinjanje» neće pomoći.

18. Kako se dokazuju dobronamjernost i profesionalnost?

Kako se određuju kriteriji za dobronamjernost, a kako za postupanje po najvišim profesionalnim normama - odgovor je u novinarskim kodeksima: u Kodeksu za tisak i u Kodeksu Regulacijske agencije za komunikacije o emitiranju radijskih i televizijskih programa, koji na ovaj način dobivaju na važnosti. Sudovi u BiH navodili su ove kodekse u svojim presudama u dijelu u kojem su procjenjivali „*dobronamjernost i postupanje u skladu sa općeprihvaćenim profesionalnim standardima*“ novinara(ki).

Dobronamjernost i profesionalni postupak cijene se, ne samo do objavljivanja spornih priloga, već i nakon toga. Sud uvijek traži opipljive dokaze – da je, recimo, u kontroverznim pričama pružena mogućnost iznošenja stavova svim stranama, da je autor/ica imao/la puno razloga vjerovati u istinitost prikupljenih činjenica, ili da je nakon objavljivanja priloga dana ispravka, isprika ili novi podatci u slučaju kad su naknadno otkrivene nove činjenice.

19. Da li je pouzdana obrana dokazivanjem „uvjerenja o istinitosti objavljenih podataka“?

Kako dosad nema značajnijih iskustava u primjeni ovakve obrane pred sudovima u Bosni i Hercegovini,

može se navesti praksa novinara i sudova u Velikoj Britaniji i u Francuskoj.

Prema izvješću organizacije *Article 19* (<http://www.article19.org/>), ovakva obrana utemeljena na solidnim dokazima dobro prolazi pred sudovima u Francuskoj, dok je prava rijetkost da britanski sudovi uvaže takvu obranu. Zapravo, sve se svodi na dokazivanje profesionalnog postupanja koje jedino može predstavljati osnovu za ovakvu obranu.

20. Što su najveće moguće greške novinara/ki?

Namjera i nepažnja! Oba ponašanja, i namjera i nepažnja, osnovna je odgovornost za klevetu po ovim zakonima.

Novinar/ka, odgovorni urednik/ca i izdavač snosit će odgovornost za klevetu kad je znao/la (namjera) da su prikupljene činjenice neistinite, ili je to mogao/la znati – da se rukovodio/la profesionalnim normama (nepažnja).

U biti, ponovno smo na terenu Kodeksa za tisak i Kodeksa za emitiranje radijskih i televizijskih programa. Dakle, profesionalno ponašanje utemeljeno na poštivanju i primjeni obaju kodeksa najbolje su jamstvo za zaštitu i obranu novinara/ke u sudskim postupcima.

U nekoliko slučajeva sudovi u Bosni i Hercegovini su navodili odredbe obaju kodeksa u obrazloženju presuda u kojima se cijeni namjera i nepažnja u postupcima novinara/ki, odnosno stručnost njihova postupanja.

21. Može li vas tužiti javna vlast (Vlada, Parlament, ministarstvo, sud ili javno poduzeće i ustanova)?

Zakonom u obama BiH entitetima izričito je zabranjeno njihovo podnošenje tužbe za klevetu. Smatra se da javna vlast na raspolaganju uvijek ima dovoljno zakonskih sredstava za objavu točne i provjerene informacije.

Javni službenik (ministar, premijer, zastupnik, sudac, predsjednik itd.) može privatno, i isključivo u svoje ime, podnijeti tužbu i zahtjev za naknadu štete zbog klevete.

22. Imaju li novinari/ke neka posebna prava po zakonima o kleveti?

Da. Zakoni daju mogućnost i pravo novinarima/kama, urednicima/cama i izdavačima, kao i svim drugim licima koja sudjeluju u prikupljanju informacija (kamermani, fotografi itd.), ne otkriti identitet povjerljivog izvora.

23. U čemu se sastoji to pravo?

To je pravo na neotkrivanje podataka koji se odnosi na identitet povjerljivog izvora (ime, bilo koji dokument, ili činjenicu) a naročito „*usmeni, pismeni, audio, vizualni ili elektronički materijal*“.

Sud ne može naređiti novinarima/kama da u sudskom postupku za klevetu preda sudu svoju bilježnicu, CD ili DVD ili bilo kakav drugi dokumenat na temelju kojeg bi se mogao otkriti identitet povjerljivog izvora. Kao što to ne može naređiti novinaru/ki, sud takav nalog ne može

dati ni uredniku/ci, izdavaču ili drugim licima koja takav materijal posjeduju.

24. Zašto novinari/ke imaju ovu privilegiju?

Ustvari, ovo je ustupak novinarima/kama da bi mogli doći do podataka koje vlast posjeduje i koje često krije. Taj je ustupak napravljen u interesu javnosti, jer je to često jedini način da se dođe do takvih podataka.

Ne zaboravite, po nekim definicijama novinarstva - jedine su prave vijesti ono što vlasti kriju, sve drugo su promižba i propaganda!

25. Jesu li novinari/ke oslobođeni/e za klevetu u takvom slučaju?

Nisu. U slučaju zaštite povjerljivog izvora, oni su oslobođeni samo obveze otkrivanja identiteta svog izvora. I ništa više. Moguća odgovornost za klevetu, ako je imao, uvijek je na novinarima/kama, urednicima/cama, izdavaču...

POSTUPCI I OBEŠTEĆENJA ZA KLEVETU

26. Koliko iznose dosuđene naknade štete?

Zakoni u BiH nisu odredili najmanji i najveći iznos obeštećenja, ali su odredili dva uvjeta o kojima sud mora voditi računa da (1) „obeštećenje treba biti srazmjerno

nanesenoj šteti ugledu oštećenog i određuje se isključivo radi naknade štete“ i dodatno obvezuje sud da u obzir uzme (2) „činjenicu bi li iznos dodijeljene štete mogao dovesti do velikih materijalnih poteškoća ili stečaja štetnika“ (član 10. Zakona FBiH <http://www.vzs.ba/ba/?ID=71> i član 11. Zakona RS-a <http://www.vzs.ba/ba/?ID=114>).

Većina dosuđenih naknada štete po tužbama za klevetu u BiH kreće se u iznosima od jedne do pet tisuća KM. Najveći dosuđeni iznosi u iznimnim slučajevima iznosili su 20.000 KM.

27. Imaju li tužitelji/ke ikakve obveze po ovim zakonima?

Da. Po oba entitetska zakona tužitelj/ica je „*dužan poduzeti sve da ublaži štetu prouzročenu izražavanjem neistinite činjenice, a naročito podnijeti zahtjev za ispravku tog iskaza*“.

Po oba zakona ispravak je čak uvjet za podnošenje tužbe. U sudskej praksi u BiH, međutim, nema puno slučajeva odbijanja tužbe zbog toga što prethodno nije tražen ispravak.

Mediji nisu uvijek obvezni objaviti ispravak ukoliko imaju argumente i dokaze za ono što su objavili. Ukoliko objave ili ne objave traženi ispravak ili ispriku, sud će takav potez ocijeniti i o tome će ovisiti kakvu će presudu donijeti i koliki će biti iznos eventualno presuđene naknade štete.

Tužitelj/ica je u načelu dužan/na predložiti dokaze za svoju tužbu i dokazati da su o njemu/njoj objavljene neistinite tvrdnje i da su mu/joj nanijele štetu. Novinar/ka i mediji mogu dokazati objavljene tvrdnje, pogotovo kad imaju dokumente, ali najbolju obranu pružit će im dokazi o dobrom jernom i profesionalnom postupanju (skladno obama navedenim kodeksima).

28. Što novinar/ka ili urednik/ca trebaju poduzeti po primitku tužbe za klevetu?

Tužbu, ma kakva bila, i ma tko je podnio, treba shvatiti ozbiljno. Pri tomu treba imati na umu da su rokovi sudskih postupaka za klevetu skraćeni i da u stvari postoje samo dva ročišta pred sudom – pripremno (kad svaka strana nudi svoje dokaze) i glavno ročište kad se predložavaju dokazi. Pošto je riječ o parničnom postupku, sud ne utvrđuje po službenoj dužnosti već samo vrijednost dokaza svake strane i svoju presudu temelji na tome.

Prvi korak nakon dobivanja tužbe – tražite pomoć odvjetnika. Ukoliko je tužbu podnio/la političar/ka ili obnašatelj/ica javnih dužnosti, обратите se Liniji za pomoć novinarima/kama i oni će vam osigurati odvjetnika koji će preuzeti predmet u vaše ime.

Linija za pomoć novinarima/kama i odvjetnički tim zadržavaju pravo ne snositi troškove sudskog postupka i naknadu štete ukoliko su novinar/ka i medij prekršili profesionalne norme (Kodeks).

ZAŠTITA PRAVA NA SLOBODU IZRAŽAVANJA

29. Što novinari/ke mogu poduzeti u slučaju fizičkih i verbalnih napada i prijetnji?

Najvažnije je tražiti zaštitu od poslodavca/uprave medija u kojem radite. Slučaj treba prijaviti policiji i Liniji za pomoć novinarima. Mada nije oblik izravne zaštite, izuzetno je važno da organizacije poput Udruga BH novinara o tome izvijeste međunarodne organizacije koje se bave zaštitom novinarskih prava. Aktivnosti domaćih i međunarodnih organizacija, njihova javna reagiranja, kao i upozorenja na fizičke napade na novinare pomažu sprijačavanju takvih slučajeva i/ili potiču primjerene reakcije nadležnih policijskih i sudskih tijela.

Na internatskoj stranici Linije za pomoć novinarima (<http://www.bhnovinari.ba/linija>) nalazi se upitnik za prijavu napada, treba ga ispuniti i dati u proceduru izvješćivanja javnosti, strukovnih medijskih udruga i međunarodnih institucija za zaštitu prava novinara/ki i slobode izražavanja.

30. Što je interes javnosti sukladno Kodeksu za tisak Bosne i Hercegovine i pravilima i kodeksima RAK-a?

Interes javnosti, po tumačenju ovog Kodeksa, definiran je kao - postupak i/ili informacija kojima je namjera pomoći javnosti u donošenju osobnog mišljenja i odluka o pitanjima i događajima, uključujući i napore otkrivanja krivičnog djela ili prekršaja, te spriječavanje

obmanjivanja javnosti nekom izjavom ili postupkom pojedinca ili organizacije. Jedan od najznačajnijih primjera poštivanja interesa javnosti je objavljivanje snimke u kojem ondašnji ombudsman za ljudska prava BiH, Vitomir Popović, prijeti novinaru Federalne televizije Damiru Kaletoviću „metkom u čelo“.

31. Kako odlučiti što je u javnom interesu?

Najjednostavniji test može napraviti svaki novinar/ka ako odgovori na sljedeća tri pitanja:

- jesu li podaci važni za javnu raspravu?
- govore li oni o nezakonitosti i o nepravdi?
- mogu li doprinijeti odgovornosti i transparentnosti u društvu?

Osnovna ideja je da je u javnom interesu to uvijek nešto što predstavlja zajedničku dobrobit i koristi za opće blagostanje!

32. Kakve su sankcije za medije koji potiču diskriminaciju i netoleranciju?

Poticanje na diskriminaciju i netoleranciju krivična su djela.

(http://www.sudbih.gov.ba/files/docs/zakoni/ba/Krivicni_zakon_BiH - precisceni, nezvanicni tekst.pdf,
<http://www.tuzilastvobih.gov.ba/>,
http://www.ombudsman.gov.ba/materijali/Zakonozabran_idiskriminacijeSIGlasnikBiHbroj2059-09.pdf).

Osim krivične odgovornosti, kad je riječ o tiskanim medijima, na temelju prijave, Vijeće za tisak dužno je reagirati upozorenjem, a Regulacijska agencija za

komunikacije, kad je riječ o elektroničkim medijima, ima mogućnost izreći sankciju mediju - od upozorenja, finansijske kazne do oduzimanja frekvencije (<http://rak.ba/bih/index.php>, <http://www.vzs.ba>).

33. Kakva je obveza novinara/ke prema osobama koje su podatke dale u povjerenju?

Kad god je to moguće, novinari/ke se trebaju oslanjati na otvorene, pouzdane izvore podataka. Ovakvi izvori trebaju biti prepostavljeni nepoznatim izvorima, čije poštenje i točnost javnost ne može procijeniti.

Novinari/ke, međutim, imaju obavezu štititi identitet onih koji daju podatke u povjerenju, bez obzira na to jesu li, ili nisu, te osobe izričito zahtijevale povjerljivost.

Novinari/ke imaju obavezu štititi povjerljive izvore podataka i ukoliko budu predmet policijske istrage. Novinari/ke, kao i građani, imaju pravo angažirati odvjetnika tijekom policijskog ispitanja. (<http://rak.ba/bih/index.php>, <http://www.vzs.ba>).

34. Je li novinar/ka obvezan, na zahtjev policije, predati snimljeni materijal na uvid?

Ne, osim ako policija nema posebno sudski nalog za to. Ukoliko policija ima nalog, tada može privremeno oduzeti materijale kao dokaz u krivičnom postupku. Ovi materijali moraju se predati суду na čuvanje, ili čuvanje na neki dugi način, o čemu odluku donosi sud. U svakom slučaju, taj se materijal ne bi trebao rabiti za izvještavanje dok se ne dobije pravno mišljenje.

U slučaju tužbi za klevetu ni sud ne može narediti novinaru/ki, niti mediju, otkrivanje povjerljivog izvora, što ga/nju ne oslobađa odgovornosti za moguće učinjenu klevetu.

35. Pod kojim uvjetima novinari/ke mogu otkriti identitet počinitelja ili žrtava krivičnog djela u medijskom predstavljanju?

Identitet osoba mlađih od 18 godina, bile to žrtve ili počinitelji krivičnog djela, treba se čuvati dok policija ne otkrije imena. Identitet žrtava silovanja i drugih oblika seksualnog zlostavljanja i uzneniravanja ne se smije otkriti bez žrtvinog dopuštenja. Identitet preminulih žrtava smije se otkriti uz odobrenje uže obitelji ili nakon formalne identifikacije.

36. Kada se može otkriti identitet maloljetne žrtve krivičnog djela?

U tretiranju djece i maloljetnika novinari/ke su dužni postupati krajnje obazrivo, poštujući dobre običaje i Konvenciju o pravima djeteta, polazeći od interesa djeteta.

Novinari/ke su dužni zaštititi identitet djeteta u postupcima u kojima je inače isključena javnost. Novinari/ke, oprezno i s odgovornošću, smiju identificirati djecu mlađu od 15 godina u slučajevima kada su žrtve krivičnih djela.

Novinari/ke ne smiju ni pod kakvim okolnostima identificirati djecu mlađu od 15 godina koja su umiješana u kriminalne slučajeve kao svjedoci ili optuženi.

37. Kakve su obveze novinara/ke u službenom kontaktu s policijom?

Novinari/ke trebaju biti spremni otkriti svoj identitet u službenom kontaktu s policijom.

Profesionalna kartica koja sadrži ime, fotografiju, kao i naziv, adresu, logo i službeni pečat medija dovoljna je za utvrđivanja profesionalnog identiteta.

Novinari/ke imaju pravo fotografirati, snimati, praviti bilješke, posmatrati, raditi razgovore i/ili praviti izvješća a da pri tome ne moraju tražiti dopuštenje vlasti ili policije.

Policija može od novinara zahtijevati otkrivanje samo svoje novinarske kartice kada traži pristup mjestima ili događajima otvorenim za novinare, ali zatvorenim za javnost. To praktično znači da novinari/ke mogu prilaziti mjestima zločina koja su zakonski i jasno ograđena ili obilježena kako bi obavili svoje profesionalne zadaće. Međutim, novinar/ka ili foto-reporter/ka ne smiju svojim profesionalnim djelovanjem ometati rad policije (ulaziti u prostor označen žutom trakom, rušiti dostojanstvo žrtve ili njezine obitelji....)

Policija se ne može mijesati ili kazniti novinara/ku tijekom obavljanja njihovih profesionalnih zadaća, niti im smije oduzimati opremu ili materijal osim ako nije

riječ o sudskom nalogu ili naredbi. Materijali koji se otuđuju pod Krivičnim zakonom ili koji mogu poslužiti u sudskom pocesu mogu se privremeno oduzeti i predati sudu na čuvanje.

(Širi pregled uputa policiji u radu sa novinarima i obveze novinara u kontaktu s policijom nalaze se na internetskoj stranici www.bhnovinari.ba)

KAKO POSTUPATI S ISPRAVKAMA

38. Kakve su obveze medija nakon što dobiju ispravak?

Pravo na odgovor regulirano je članom 19. Kodeksa o emitiranju RTV programa, te Smjernicama u svezi prava na odgovor Regulacijske agencije za komunikacije BiH, kao i čl.5 Kodeksa za tisak BiH. (www.rak.ba ; www.vzs.ba)

Radijske i televizijske postaje omogućit će pravo na odgovor kada emitiraju program koji stavlja neku osobu u nepovoljnu poziciju, ili pod drugim okolnostima, ukoliko tako zahtijevaju načela pravednosti i nepristrasnosti.

„Ukoliko je ikako moguće, na raspolaganje će biti stavljena mogućnost neposrednog odgovora u izdanju publikacije u kojoj je objavljena optužba i/ili netočno

navedeni podaci, ne duže od cjelovito objavljenog teksta”, navodi se u Kodeksu za tisak BiH.

39. Jesu li obvezni u cijelosti objaviti ispravak?

Ne. Ispravak/odgovor će biti ograničen na ispravljanje činjenica koje se dovode u pitanje. Ukoliko medijska kuća odbije objavu odgovora, javno će navesti razloge takve odluke.

Odgovor neće biti popraćen protivodgovorom ili dodatnim komentarom postaje, pogotovo ako je riječ o informativno-političkim programima. Ovo se ograničenje ne odnosi na pripremu i emitiranje dodatnih informacija u svezi s temom na koju se odgovor odnosi, s tim da te informacije ne smiju ugroziti samu svrhu emitiranog odgovora.

U tiskanim medijima, ukoliko je ispravka previše opširna, prelazi dužinu teksta na koji se odnosi ili nije u izravnoj vezi s onim o čemu je medij izvješćivao, urednik ima pravo odbiti objaviti tu ispravku ili je ima pravo skratiti prema vlastitoj procjeni.

40. Što uraditi s ispravkom koja se odnosi na izjave sugovornika u prilozima?

Sve slučajeve, kad je riječ o elektroničkim medijima (radijskim i TV postajama) Regulacijska agencija za komunikacije zasebno ocjenjuje, ali kao primjer možemo navesti da, ako je više osoba davalо odvojene izjave za prilog, nezadovoljna strana može tražiti ispravku, ali nije sigurno da će biti prihvaćena, jer je riječ o praćenju

jedne priče s više motrišta, tako da su sučeljena mišljenja očekivana.

Članom 7. Kodeksa za tisak BiH predviđeno je da pravo na odgovor može biti prošireno na relevantne osobe ukoliko tiskovina, koja je u pitanju, procijeni da takav korak doprinosi točnosti i nepristranosti izvješćivanja.

41. U kojem vremenskom roku ispravak mora biti objavljen kad je riječ o elektroničkim medijima?

Osoba ili organizacija koja traži pravo na demanti dužna je poslati odgovor u razumnom vremenu. Radio-televizijska postaja objavit će odgovor u prvom narednom izdanju programa u kojem je emitirana informacija na koju se daje odgovor, a ukoliko to nije moguće, odgovor će biti objavljen u terminu u kojem je najvjerojatnije da će biti dostupan istoj publici kojoj je bio namijenjen i program koji se demantira. Za dnevne tiskovine, rok za objavljivanje demantija je 7 dana od dana kada je ispravka upućena, a za periodične tiskovine su to dva sljedeća izdanja, u ovisnosti o tomu je li riječ o tjedniku ili dvotjedniku.

42. Nakon što se stranka (pojedinac ili pravna osoba) obrati RAK-u i Vijeću za tisak BiH tražeći reakciju u slučajevima u kojima stranka smatra da je određeni medij povrijedio neki od Kodeksa i pravila RAK-a, što Agencija odnosno Vijeće mogu poduzeti?

Ukoliko ocijeni da je prigovor iz njezine nadležnosti, Agencija ga prosljeđuje postaji na izjašnjenje uz zahtjev za dostavljanje snimaka spornog programa. Nakon analize spornog programa, ocjenjuje se postoji li osnova

za dalje vođenje postupka - ukoliko ne, Agencija se obraća podnositelju prigovora s obavještenjem u kojem se ukratko navode razlozi takve odluke. Ukoliko smatra da postoje elementi za dalje vođenje postupka, postaji šalje dopis u kojem se navodi da je Agencija prethodno zaključila da je došlo do povrede kodeksa, uz navođenje preciznih odredbi, te se od postaje traži izjašnjenje o navodima o mogućem kršenju. Nakon primitka odgovora, cijeli se slučaj ponovno ispituje - ukoliko se utvrdi kršenje donosi se rješenje o sankciji, ukoliko ne, postupak se obustavlja zaključkom. O ishodu se izvješćuje i podnositelj prigovora.

Kad je riječ o tiskanim medijima, stranka se može obratiti Vijeću za tisak BiH, ali samo pod uvjetom da je demanti, odnosno reakciju, uputila i mediju na koji se žali. Vijeće za tisak analizira svaki pojedini slučaj i utvrđuje je li učinjena povreda Kodeksa za tisak. Ako utvrdi povrede Kodeksa, Vijeće za tisak donijet će odluku koju će učiniti javnom objavljinjanjem na svojoj internetskoj stranici, te će odluku o povredi uputiti mediju čiji je novinar izvršio povredu. Medij je obvezan objaviti ovu odluku, mada u slučaju neobjavljinjanja ne postoje sankcije, osim što povrijeđena stranka može svoja prava tražiti u sudskom postupku.

43. Kakve su obveze novinara/ke, odnosno odgovornog lica u mediju u slučajevima žalbe zbog povrede Kodeksa i pravila Regulacijske agencije za komunikacije i koji su vremenski rokovi?

Novinar/ka nije odgovorna osoba prema Agenciji i Vijeću za tisak BiH. Sva prepiska u postupku obavlja se

s osobom ovlaštenom za zastupanje - to je najčešće ravnatelj medija, mada ima slučajeva kada se druge osobe, posebnim ovlaštenjem, odrede kao zastupnici u slučajevima pred Agencijom.

44. Koje sankcije može izreći RAK?

Agencija je ovlaštena primjenjivati izvršne mjere razmijerno prekršajima i to su:

- usmena ili pismena upozorenja;
- inspekcijski pregled sredstava za koje je izdana dozvola;
- konkretni zahtjev za poduzimanje određene radnje ili obustavu, koja se mora ispuniti u zadanom roku;
- novčana kazna do 150.000 KM ovisno o težini prekršaja; u slučaju da se povrede ponove, izrečena novčana kazna ne smije biti većom od 300.000 KM;
- nalog za obustavu emitiranja ili pružanja javnih telekomunikacijskih usluga na razdoblje ne duže od tri mjeseca;
- oduzimanje dozvole.

Na zahtjev Agencije, sve institucije za provođenje zakona u Bosni i Hercegovini pružaju pomoć u izvršenju odluka Agencije. (www.rak.ba)

45. Izriču li se sankcije mediju ili novinaru/ki koji je prekršio/la Kodekse ili pravila Agencije?

RAK uvijek sankcije izriče samo mediju, nikada novinarima/kama, niti urednicima/ama unutar medija.

46. U kojim situacijama RAK reagira po službenoj dužnosti?

Pravilnik propisuje da “Agencija može pokrenuti postupak po službenoj dužnosti kada utvrdi ili sazna da, s obzirom na postojeće činjenično stanje, treba radi zaštite javnog interesa pokrenuti postupak”. Dakle, RAK će pokrenuti postupak po službenoj dužnosti uvijek kada ima saznanja da je možda došlo do kršenja pravila.

Potreбно је poseбно напоменути да Агенција и по прimitku приговора dalji postupak vodi po službenoj dužnosti, dakle u cilju заštite javnog interesa, a ne pojedinačног. Podnositelj приговора može zahtijevati da bude tretiran kao stranka u postupku, u tom slučaju mora dostaviti dokaze o postojanju pravnog interesa.

Dosad je RAK u oblasti emitiranja imao zahtjeva, gdje su podnositelji приговора smatrali da su negativним izvješćivanjem o njima stekli pravo biti stranke u postupku, međutim, Агенција nije prihvatile takve zahtjeve jer načela nepristranosti, prema pravilima i nadležnosti Агенције, nemaju cilj zaštite pojedinca, nego zaštitu javnog interesa. Pojedinačni interesи u takvim slučajevima mogu se ostvarivati sudski, podnošenjem tužbi za klevetu.

OSNOVNA RADNA PRAVA MEDIJSKIH DJELATNIKA

47. Koja su temeljna radna prava novinara/ki i drugih djelatnika/ca u medijima?

Sukladno zakonima o radu i kolektivnim ugovorima, osim prava na rad, redovitu plaću, uplatu doprinosa za zdravstveno i mirovinsko osiguranje, djelatnici/e u medijima imaju pravo na naknadu za godišnji odmor, pravo na naknadu za javni prijevoz, pravo na dnevni, tjedni i godišnji odmor, pravo na slobodu sindikalnog organiziranja i kolektivno pregovaranje, i socijalni dijalog s poslodavcem uz posredovanje izabranih predstavnika - sindikata, udruženja novinara, te pravo na štrajk i druge zakonom propisane oblike izražavanja radničkog nezadovoljstva.

48. Jesu li ista prava novinara/ki i ostalih djelatnika/ca u privatnim i javnim medijima?

Sukladno međunarodnim propisima i domaćim zakonodavstvom, prava djelatnika/ca su izjednačena, neovisno o tomu rade li u privatnom ili javnom mediju.

49. Koje međunarodne institucije i kojim aktima štite radno pravo u BiH?

Radno pravo u Bosni i Hercegovini štiti Međunarodna organizacija rada (*International Labour Organization*). Naša zemlja je prihvatala 14 međunarodnih propisa koji su sastavni dio Ustava BiH, ustava entiteta, te Zakona o

radu.

(www.fuzip.gov.ba/doc/zakoni/zakonoradufederacije.pdf, www.narodnaskupstinars.net/cir/zakoni/zakon.php)

50. Koja je radno-zakonodavna odredba i koji su zakoni u funkciji zaštite radno-pravnog statusa djelatnika/ce u tiskanim i elektroničkim medijima u BiH?

Zakoni i akti koji uređuju zaštitu prava u BiH su:

- zakoni o radu s odobrenim međunarodnim propisima,
- opći kolektivni ugovori ili granski kolektivni ugovori,
- zakoni o vijeću zaposlenika /savjetu zaposlenih RS-a,
- zakoni o štrajku,
- krivični zakoni,
- statut tvrtke,
- pravilnik tvrtke o radu, sa sistematizacijom.

Skup zakona iz ove oblasti možete pronaći na www.bhnovinari.ba.

PRIMJENA UGOVORA U MEDIJIMA

51. Što je ugovor o radu?

Ugovor o radu je pravni temelj za zasnivanje radnog odnosa. Zaključuje se u pisanoj formi i može biti zaključen na određeno ili neodređeno vrijeme. Ugovor o

radu novinara/ke na određeno vrijeme ne može se zaključiti na period duži od dvije godine. Istekom roka od dvije godine ugovor na određeno vrijeme prerasta i smatra se ugovorom na neodređeno vrijeme pod uvjetom da kolektivnim ugovorom nije drugačije određeno.

Novinar/ka se može obratiti i nadležnoj inspekciji rada. Ugovor o radu na određeno vrijeme može se zaključiti u slučajevima:

- izvršavanje posla koji traje do 6 mjeseci,
- privremeno povećanje obujma posla,
- zamjena odsutnog radnika do godinu dana,
- obavljanje posla čije je trajanje unaprijed određeno prirodom i vrstom posla.

Radni odnos utemeljen na ugovoru o radu na određeno vrijeme prestaje istekom određenog roka ako se djelatnik i poslodavac drukčije ne dogovore.

52. Što je ugovor o autorskom djelu?

Ugovorom o autorskom djelu medijski djelatnik/ca se obvezuje da će obaviti određeni posao, dok se poslodavac (naručitelj posla) obvezuje isplatiti naknadu za obavljeni posao. Ugovorom se utvrđuje obujam i kvaliteta posla, a trajanje ugovora nije vremenski ograničeno.

Medijski djelatnici/ce trebaju pozorno pročitati ugovor prije no što ga potpišu kako ne bi prihvatali poslove pod uvjetima koji nisu sukladni poštivanju osnovnih prava djelatnika/ca i stručnih medijskih norma.

53. Što je ugovor o obavljanju privremenih i povremenih poslova?

Ovim ugovorom jasno se određuje koje poslove angažirani honorarni suradnik treba obavljati u određenoj medijskoj kući, a ti poslovi ne mogu trajati duže od 60 dana tijekom jedne godine. Ugovor se zaključuje na poslove koji nisu obuhvaćeni ugovorom o radu na određeno ili neodređeno vrijeme. Honorarni suradnik za svoj rad prima honorar čiju visinu određuje poslodavac. Poslovi koje obavljaju honorarni suradnici najčešće nisu obuhvaćeni pravilnikom o sistematizaciji radnih mjesta u medijskoj kući.

Prilikom potpisivanja ugovora o povremenim i privremenim poslovima medijski djelatnici trebaju biti oprezni, budući da poslodavci često krše zakonom propisano vrijeme trajanja ovog ugovora, odnosno, ovakva vrsta ugovora postaje izgovor za izbjegavanje trajnog zapošljavanja medijskih djelatnika, osobito novinara/ki.

54. Što je volonterski rad i što je pripravnički status u medijima?

Zaposleni u medijima mogu raditi kao volonteri na određenim poslovima. Volonterski rad je dobrovoljan i obično besplatan rad, osim ako ga poslodavac drugačije ne definira. Novinari mogu raditi i kao pripravnici. Pripravnik je onaj tko prvi put zasniva radni odnos u određenom zanimanju za koje se školovao, radi stručnog osposobljavanja za samostalan rad. Pripravnici potpisuju

ugovor s poslodavcem na određeno vrijeme i u trajanju od godinu dana.

55. Može li se ugovor o radu sklopiti s nepunim radnim vremenom?

Zaposlenik/ca može sklopiti ugovor o radu s nepunim radnim vremenom, ali pritomu može sklopiti više takvih ugovora kako bi na taj način ostvario puno radno vrijeme. Zaposlenik/ca s nepunim radnim vremenom ostvaruje prava iz radnog odnosa jednako kao zaposlenici s punim radnim vremenom, osim prava koja ovise o dužini radnog vremena (plaća, naknada i sl.).

56. Jesu li sva prava koja zakon jamči zaposlenicima/ama jednaka za one u stalnom radnom odnosu kao i za one koji nisu u tom statusu?

Prava zaposlenika/ca u radnom odnosu na određeno vrijeme trebala bi biti ista kao prava stalno zaposlenih. Zakoni ipak u nekim stvarima ograničavaju prava onih koji nisu u stalnom radnom odnosu. Naprimjer, neke kategorije zaposlenika/ica (poput onih koji su primljeni u radni odnos na određeno vrijeme) koji nisu u tom statusu, po zakonu, tijekom štrajka mogu dobiti otkaz.

57. Može li i u kojim slučajevima poslodavac tražiti od zaposlenika/ica da radi duže no što je predviđeno njegovim/njenim radnim vremenom?

U izvanrednim okolnostima, kao što su elementarne nepogode, požari itd. ili zbog posebnog povećanja obujma posla zaposlenik/ica je, na zahtjev poslodavca,

dužan raditi prekovremeno i to najviše do deset sati tjedno. Ukoliko taj prekovremenih rad traje duže od tri tjedna neprekidno, ili više od deset tjedana tijekom kalendarske godine, poslodavac je obvezan izvijestiti inspekciju rada. Trudnice, majke, odnosno usvojitelji s djecom do tri godine i samohrani roditelj, odnosno usvojitelji s djetetom do 6 godina mogu raditi prekovremeno samo ako daju pisano izjavu o dobrovoljnem pristanku. Zaposlenik/ica ne treba pristati na prekovremenih rad bez pisane naloge poslodavca, bez obzira na situaciju i okolnosti.

58. Postoji li zakonski okvir za preraspodjelu radnog vremena?

Ako priroda posla to zahtijeva, puno radno vrijeme može se preraspodijeliti tako da tijekom jednog razdoblja traje duže, a tijekom drugog razdoblja kraće od punog radnog vremena, s tim da prosječno radno vrijeme ne može biti duže od 52 sata tjedno, a za sezonske poslove najduže 60 sati tjedno. Treba reći kako se preraspoređeno radno vrijeme ne smatra prekovremenim radom. Ako je uvedena preraspodjela radnog vremena, prosječno radno vrijeme tijekom kalendarske godine ili drugog perioda određenog kolektivnim ugovorom ne može biti dulje od 40 sati tjedno.

59. Kako je zakonski uređeno pitanje prekovremenog rada?

U slučaju nepredviđenih okolnosti (požar, potres, poplava) i iznenadnog povećanja obujma posla, kao i u drugim sličnim slučajevima neophodne potrebe,

zaposlenik je, na zahtjev poslodavca, obvezan raditi duže od punog radnog vremena (prekovremeni rad), a najviše do 10 sati tjedno.

Prekovremeni rad se plaća više nego rad ostvaren u redovitom radnom vremenu. Prekovremeni rad nedjeljom i državnim praznicima i blagdanima također se plaća više u odnosu na redovan rad.

Ako zaposlenikov prekovremeni rad traje duže od tri tjedna neprekidno ili više od 10 tjedana tijekom kalendarske godine, o prekovremenom radu poslodavac je dužan izvjestiti organ nadležan za poslove inspekcije rada.

60. Zašto je u kontekstu ispunjavanja prava zaposlenika/ica na plaću važna presuda Vrhovnog suda FBiH broj: Rev-794/04 od 06.09.2005.g. u ostvarivanju prava zaposlenika/ice-novinara/ke?

Poslodavac **ne može izbjegći obveze** iz Zakona o radu čl. 69 i čl. 111 u svezi s **isplatom plaća**, dodacima na plaću i drugim primanjima zbog teške financijske situacije.

U presudi Vrhovnog suda FBiH se navodi: "Kolektivni ugovori su neposredni izvori radnog prava u našem pravnom sustavu, kako to nedvojbeno proističe iz odredbe čl. 11 Zakona o radu i u odnosu na individualne ugovore o radu djeluju kao Zakon". To znači, poslodavac ne može samoinicijativno uskratiti nijedno pravo zaposlenika/ice zbog bilo kakvih okolnosti nastalih unutar tvrtke. Ovo pravo, koje proističe iz presude Vrhovnog suda FBiH, imaju samo zaposlenici/ice u Federaciji BiH.

PRAVA NA BOLOVANJE/RODILJNI DOPUST

61. Kakva prava ima zaposlenik/ca u vrijeme bolovanja/rodiljnog dopusta?

Ova prava radnika uređena su zakonima o radu i zakonima o zdravstvenom osiguranju (<http://www.fuzip.gov.ba/doc/zakoni/zakon%20o%20radu%20federacija.pdf>,
http://www.svos.org.rs/pdfs/zakon_o_radu.pdf,
[http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/1997/zakoni/o%20zdr%20osig\(bh\).html](http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/1997/zakoni/o%20zdr%20osig(bh).html), <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyril/Vlada/Ministarstva/mirl/DJEL/Documents/Zakon%20o%20zdravstvenom%20osiguranju.pdf>.

Za vrijeme trudnoće, poroda i njege djeteta žena ima pravo na rodiljni dopust od jedne godine neprekidno, a za blizance, treće, i svako sljedeće dijete žena ima pravo na rodiljni dopust od 18 mjeseci neprekidno.

Otac djeteta, odnosno posvojitelj, može koristiti ova prava u slučaju smrti majke, ako majka napusti dijete ili ako je majka, iz opravdanih razloga, spriječena koristiti to pravo.

Prijelaznim odredbama Zakona o zdravstvenom osiguranju (član 125. stav 4.) utvrđeno je da će se sredstva za naknadu plaće po osnovi rodiljnog dopusta osigurati u proračunu županije i isplaćivati u visini i na način koji odredi zakonodavno tijelo županije. Pravo na novčanu nadoknadu u vrijeme rodiljnog dopusta u

Republici Srpskoj određeno je Zakonom o radu i drugim pravnim aktima, koji predviđaju da porodilje imaju pravo na nadoknadu u visini prosječne plaće u RS-u u tri protekla mjeseca.

62. Može li poslodavac otkazati ugovor o radu zbog trudnoće?

Poslodavac ne može odbiti zaposliti ženu zbog njene trudnoće, ili joj zbog tog stanja otkazati ugovor o radu. Žena za vrijeme trudnoće, odnosno dojenja djeteta, može biti raspoređena na druge poslove samo ako je to u interesu njenog zdravstvenog stanja, koje je utvrdio nadležni liječnik.

63. Što treba raditi novinarka ako je dobila otkaz za vrijeme trudnoće ili rodiljnog dopusta?

Trudnoća žene ne smije biti razlogom za otkaz i to je protuzakonit čin. Ukoliko poslodavac zbog trudnoće odbije zaposliti ženu, otkaže joj ugovor o radu ili joj onemogući korištenje rodiljnog dopusta, počinio je prekršaj. Osoba koja je za vrijeme rodiljnog dopusta dobila otkaz, a da pri tome nije povrijedila nijednu od točaka ugovora o radu, može se obratiti nadležnoj inspekciji rada, sindikatu ili podnijeti tužbu nadležnom sudu radi zaštite svojih prava.

NAJČEŠĆI PRIMJERI KRŠENJA RADNIH PRAVA U MEDIJIMA

64. Koji su najčešći primjeri kršenja radnih prava medijskih djelatnika u BiH?

Najčešći primjeri kršenja prava iz radno-pravnog odnosa su:

- rad na crno,
- neplaćeni prekovremeni rad,
- zloraba ugovora o radu na određeno vrijeme, privremenih-povremenih poslova, autorskih ugovora, ugovora o djelu, volonterskih i pripravničkih ugovora,

(<http://www.fuzip.gov.ba/doc/zakoni/zakon%20o%20Radu%20federacija.pdf>,

http://www.svos.org.rs/pdfs/zakon_o_radu.pdf,

<http://www.bhnovinari.ba/>)

Ukoliko poslodavac ne provodi zakone iz radno-pravne oblasti i kolektivnog ugovora, i na bilo koji način krši prava iz rada novinara/ki, novinari/ke se za zaštitu svojih prava trebaju obratiti sindikatu i Liniji za pomoć novinarima, koji će angažirati institucije i organizacije za zaštitu prava.

65. Kako poslodavci potiču rad na crno i izbjegavanje zakonskih obaveza?

Poslodavci ne prijavljuju poreze i doprinose koje različitim fondovima trebaju uplaćivati za zaposlenike/ice i na taj način ostvaruju dobit od

neplaćenih doprinosa, a na temelju zaključenih ugovora o djelu, privremenih i povremenih poslova, te ugovora o radu na određeno vrijeme plaćaju znatno manje poreze.

U medijskoj zajednici Bosne i Hercegovine postala je gotovo praksa da poslodavci, posebno vlasnici privatnih medija, prijavljuju uposlenike/ce na prosječna ili minimalna osobna primanja, a ostatak plaće isplaćuju u gotovini ili u bonovima koji se mogu koristiti u različitim marketima, prodavnicama... Na tako umanjena osobna primanja poslodavci uplaćuju zakonom propisane poreze i doprinose, čime trajno oštećuju zaposlenike/ce, a sebi priskrbljuju materijalnu korist.

Preporuka Linije za pomoć novinarima, sindikata i organizacija za zaštitu ljudskih prava je da medijski djelatnici/djelatnice ne bi trebali pristajati na takvu vrstu ucjena poslodavca, te da odmah izvijeste inspekciju rada i medijske organizacije za zaštitu radnih prava.

66. Kako izbjeći rad na crno?

Upozlenici i sindikat moraju inzistirati na zaključivanju ugovora o radu. Ako to poslodavac ne želi, djelatnik/ca ne bi trebao/la pristati na takav angažman, te s tim u svezi i djelatnici i sindikat mogu podnijeti prijavu nadležnom organu za inspekciju rada.

Suradnja s inspekциjom rada i poreznom upravom mora biti trajna obveza sindikata, a prijave ovim institucijama mogu biti pojedinačne i kolektivne. Nadležnost porezne uprave odnosi se na kontrolu plaćanja doprinosa.

67. Kako se zaštititi od izrabljivanja na radnom mjestu?

Izrabljivanje zaposlenika/ica najčešće nastaje zbog nezakonitog ponašanja poslodavaca/uprave. Prilikom zaključivanja ugovora uposlenik/ca treba pozorno proučiti sadržaj ugovora, izvršiti konzultacije, te nakon toga pristupiti potpisivanju.

Zaposlenik/ca se može zaštititi dobrim poznavanjem internih zakonskih akata, odnosno pravilnika o radu. Zaposlenik/ca ima pravo i obvezu upoznati se sa sadržajem Pravilnika o radu, a poslodavac/uprava dužan mu je to omogućiti (javnim oglašavanjem – na oglasnoj ploči ili internetskoj stranici, dostupnošću u pravnoj službi...).

Samo dosljednom primjenom svih zakona iz radno-pravne oblasti i kolektivnih ugovora zaposlenici/ce mogu zaštititi svoj radno-pravni status. A primjena zakona je primarna obveza i odgovornost nadzornih tijela, odnosno inspekcija rada.

NAČINI OSTVARIVANJA PRAVA IZ RADNO-PRAVNOG ODNOSA

68. Kad medijski djelatnik/ca može tražiti zaštitu radnih prava?

U svim slučajevima narušavanja prava iz radnog odnosa (otkaz ugovora o radu, raspoređivanje na druga radna

mesta, izricanje disciplinskih mjera...) djelatnik/ca može podnijeti zahtjev poslodavcu/upravi da mu/joj osigura ostvarivanje tog prava i o svom zahtjevu obavijestiti upravno tijelo (upravni, nadzorni odbor...), te nadležnu inspekciju rada, kao i nadležni sud.

Novinar/ka, te ostali djelatnici/e u medijima mogu se obratiti i inspekciji rada.

U slučaju donošenja odluke o otkazu ugovora o radu, inspekcija rada može samo novčano kazniti poslodavca ukoliko nije postupao sukladno zakonu, ali je njen uvid jako koristan na sudu, jer se utvrđuju sve nepravilnosti, i to od nadležne i stručne službe. Kada je riječ o drugim povredama prava iz radnog odnosa, inspekcija može poduzimati druge upravne mjere – upozorenje, rješenje o otklanjanju nedostataka...

69. Pod kojim uvjetima djelatnici/e u medijima mogu organizirati štrajk?

Zakonima o štrajku određuje se pravo zaposlenika/ica na štrajk, pravo sindikata da pozove na štrajk, pravo poslodavca da isključi zaposlenika/icu s rada i druga pitanja u vezi sa štrajkom.

Sindikat može sukladno ovom zakonu donijeti i svoja pravila o štrajku, kojima će preciznije definirati pitanja koja nisu uređena zakonom. Zakoni o organiziranju štrajka, kao i pravila istovjetna su na cijelom teritoriju BiH po pitanju organiziranja štrajka.

Štrajk se može organizirati ako postoje konkretni zahtjevi i rokovi za njihovo ispunjenje. Potrebno je odrediti točno vrijeme i mjesto održavanja štrajka, te izabrati štrajkački odbor, koji je istodobno i pregovarački tim s poslodavcem (upravom). Obvezno je odrediti načine obavljanja minimuma procesa rada, jer mediji spadaju u djelatnosti od posebnog društvenog interesa.

70. Što novinari/ke i drugi djelatnici/e u medijima trebaju poduzeti u slučaju kršenja bilo kojeg prava iz radnog odnosa?

Trebate obavijestiti sindikalnu organizaciju i Liniju za pomoć novinarima. Osim toga, djelatnik se treba obratiti i vijeću zaposlenika. Novinar se, također, može i treba obratiti ombudsmanu, ali i nevladinim organizacijama (udrugama) koje se bave zaštitom radnih i općenito ljudskih prava, kao što je Helsinski odbor za zaštitu ljudskih prava, NVO „Vaša prava“ itd.

Dobar primjer zakonite borbe za zaštitu radnih prava jeste slučaj djelatnika s Radija "Herceg-Bosne" iz Mostara, koji su dobili otkaz ugovora o radu. Oštećeni radnici su se obratili Udrudi BH novinara i Sindikatu grafičkih i medijskih djelatnika koji su angažirali odvjetnika, a on je pokrenuo sudski postupak zaštite radnih prava. U roku od mjesec dana, uposlenici su se, na temelju mjere osiguranja (tzv. privremena mjera povratka na posao do okončanja sudskog postupka), koju je donio Sud, mogli vratiti na posao. Udruženje novinara i sindikat (BH novinara i Sindikat grafičara i medijskih djelatnika FBiH) izvijestili su Helsinski odbor za ljudska prava u BiH, ombudsmane, nadležno Ministarstvo rada,

te inspekciju rada. Protiv odgovornog lica podignuta je prekršajna i krivična prijava (čl. 211 Krivičnog zakona FBiH).

71. Kad novinar/ka može tražiti zaštitu prava od inspekcije rada?

Neovisno o postupku za zaštitu prava koji je pokrenuo kod poslodavca, nadležnog suda ili pred arbitražom, novinar/ka može tražiti zaštitu prava od nadležnog tijela za inspekciju rada.

Novinar/ka se može obratiti inspekciji rada radi zaštite prava u roku tri mjeseca od dana saznanja o učinjenoj povredi, a najdalje u roku od 6 mjeseci od dana učinjene povrede u Republici Srpskoj. Kad je riječ o Federaciji BiH, rok za zaštitu prava je godinu od dana dostavljanja odluke kojom je povrijedeno pravo zaposlenika, odnosno dana saznanja o povredi prava iz radnog odnosa.

Prijavu inspekciji rada mogu podnijeti u ime zaposlenika/ce i Linija za pomoć novinarima i sindikat.

72. Kad medijski djelatnik/ca može pokrenuti radni spor?

Ako smatra da mu je poslodavac povrijedio pravo iz radnog odnosa, osim obraćanja sindikatu i navedenim nevladinim organizacijama, novinar može podnijeti tužbu nadležnom sudu. Tužba se podnosi radi zaštite individualnog prava, povrijeđenog pojedinačnim aktom ili faktičkim ponašanjem.

73. Je li obraćanje sudu jedini način ostvarivanja radno-pravnog statusa?

Da. Nakon mjera udruženja i sindikata, te nadzora inspekcije rada, čije su nadležnosti ograničene, pokretanje radno-pravnog spora sudskim putem nužno je, mada skupo i mukotrpljeno rješenje. Ista praksa primjenjuje se i u drugim europskim zemljama, ali su, za razliku od BiH, u zemljama Europske unije kazne za poslodavce tako stroge da će on učiniti sve da do sudskog postupka ne dođe.

74. Kako novinar/ka arbitražom može riješiti sporna pitanja s poslodavcem?

Kolektivnim ugovorom i pravilnikom o radu može se predvidjeti postupak sporazumnog rješavanja spornih pitanja između novinara/ke i poslodavca. Sporno pitanje mogu iznijeti pred arbitražu, a odluka arbitraže je konačna i obvezujuća. Sastav arbitraže i postupak pred arbitražom određuju se kolektivnim ugovorom i pravilnikom o radu.

75. Kako se mogu riješiti kolektivni radni sporovi?

Sindikat treba da uputi zahtjev poslodavcu za mirnim rješavanjem nastalog spora, te imenuje pregovarački tim koji će kroz pregovore s poslodavcem izbjegći materijalne troškove skupih sudskih postupaka, kazne inspekcijskih organa, te individualnu ili kolektivnu štetu.

OTKAZ UGOVORA O RADU

76. Kada poslodavac može otkazati ugovor o radu?

Poslodavac može otkazati ugovor o radu:

- ako novinar/ka ili drugi medijski djelatnik/ica teže povrijedi stavke iz radne obaveze,
- ako se iz ekonomskih, organizacijskih i tehnoloških razloga ukaže potreba za prestankom rada novinara/ke,
- ako novinar/ka, s obzirom na svoje stručne i radne sposobnosti, ne može uspješno izvršavati radne obaveze iz ugovora o radu.

77. Koliko traje otkazni rok?

Otkazni rok u Federaciji BiH ne može biti kraći od 7 dana u slučaju da zaposlenik/ca otkazuje ugovor o radu, ni kraći od 14 dana u slučaju da poslodavac otkazuje ugovor o radu.

Otkazni rok u Republici Srpskoj ne može biti kraći od 15 dana kada zaposlenik/ica otkazuje ugovor o radu.

Ukoliko poslodavac otkazuje ugovor o radu, rok za otkaz je tri mjeseca od dana saznanja za činjenice koje su temelj za davanje otkaza, odnosno u roku od šest mjeseci od dana nastupanja činjenica koje su temelj za davanje otkaza. Poslodavac je dužan, prije otkaza ugovora, zaposlenog upozoriti o postojanju razloga za otkaz ugovora, te mu dati mogućnost izjašnjavanja o istom.

78. Kada poslodavac može pristupiti proglašavanju tehnološkog viška zaposlenika/ica i raskidu ugovora o radu?

Poslodavac koji zapošljava više od 15 zaposlenika/ica, a koji u periodu od šest mjeseci ima namjeru iz ekonomskih, tehničkih ili organizacijskih razloga otkazati ugovor o radu najmanje petorici zaposlenika/ica, dužan je izraditi program zbrinjavanja viška zaposlenika/ica.

Poslodavac može pristupiti proglašavanju tehnološkog viška kada izradi program zbrinjavanja tehnološkog viška, koji sadrži:

- razlog nastanka viška zaposlenika;
- broj i kategorija zaposlenika koji se javljaju kao višak;
- mogućnost promjene tehnologije i organizacije rada;
- mogućnost zapošljavanja zaposlenika na druge poslove;
- mogućnost zapošljavanja kod drugog poslodavca;
- mogućnost prekvalifikacije i dokvalifikacije;
- mogućnost skraćivanja radnog vremena.

79. Ima li novinar/ka pravo na otpremninu prilikom raskida ugovor o radu? Ako ima, u kojim slučajevima, odnosno, nakon koliko radnog staža/vremena provedenog u mediju/poduzeću?

Zaposlenik/ica koji je s poslodavcem zaključio ugovor o radu na neodređeno vrijeme, a kojemu poslodavac otkazuje ugovor o radu nakon najmanje dvije godine

neprekidnog rada, osim ako se ugovor otkazuje zbog kršenja obaveze iz radnog odnosa ili zbog neispunjavanja obaveza iz ugovora o radu, ima pravo na otpremninu u iznosu koji se određuje u ovisnosti o dužini prethodnog neprekidnog trajanja radnog odnosa s tim poslodavcem. Otpremnina se utvrđuje sukladno kolektivnim ugovorom i Pravilnikom o radu, s tim da se ne može iznositi manje od jedne trećine prosječne mjesecne plaće isplaćene zaposleniku/ici u posljednja tri mjeseca prije prestanka ugovora o radu, za svaku navršenu godinu rada kod tog poslodavca.

80. Kada je poslodavac prilikom otkaza obvezan izraditi program zbrinjavanja viška uposlenih?

U Federaciji BiH poslodavac koji zapošljava više od 15 osoba i namjerava dati otkaze najmanje petorici zaposlenika/ica dužan je izraditi program zbrinjavanja viška zaposlenih.

U Republici Srpskoj poslodavac je obvezan izraditi program zbrinjavanja viška radnika kada otpušta 10% ili više radnika.

Taj program mora sadržavati i mogućnost zapošljavanja na drugim poslovima, prekvalifikacije, zaposlenja kod drugog poslodavca, te mogućnost skraćivanja radnog vremena.

81. Koja su prava zaposlenika/ica na temelju Pravilnika i Zakona o radu u slučajevima disciplinske odgovornosti?

Ako poslodavac otkazuje ugovor o radu zbog ponašanja ili rada zaposlenika/ice, obavezan je omogućiti zaposleniku/ici da iznese svoju obranu, osim ako postoje okolnosti zbog kojih to nije opravdano očekivati.

82. Što je sporazumno raskid ugovora o radu i treba li novinar/ka na njega pristati?

Sporazumno raskid ugovora o radu novinar/ka potpisuje slobodnom voljom, dobrovoljno, ukoliko procijeni da je taj ugovor za njega/nju povoljan. Najčešće novinari/ke potpisuju sporazumno raskid ugovora o radu kada napuštaju određenu medijsku kuću i prelaze u drugu medijsku kuću ili ustanovu.

PRIMJERI KRŠENJA ZAKONA I DRUGIH PRAVA DJELATNIKA/CA U MEDIJIMA

83. Ima li u ovoj branši kršenja zakona i kolektivnog ugovora za prekovremeni i noćni rad?

Da. Naprimjer, odlukom poslodavca se utvrđuje noćni rad od 24 do 6 sati, iako Zakon o radu jasno precizira noćni rad od 22 do 6 sati, čime poslodavac želi izbjegći plaćanje dva sata noćnog rada i uvećanje po Kolektivnom ugovoru u FBiH 30% od bruto satnice, kao i uvećanje na prekovremeni rad od 50% na bruto satnicu. Prekovremeni i noćni rad uređeni su Zakonom o radu, i u RS-u i jedan i drugi rad se plaća 30% na plaću.

84. Može li poslodavac zbog svojih ili nekih drugih potraživanja zaposleniku/ci uskratiti plaću?

Poslodavac ne može bez suglasnosti zaposlenika/ce svoja potraživanja prema njemu/njoj naplatiti uskraćivanjem isplate plaće ili nekog njenog dijela.

Najviše polovica plaće ili naknade plaće uposlenika/ce može se prisilno izdvojiti radi obaveza zakonskog izdržavanja (alimentacija), a za ostale obveze može se izdvojiti jedna trećina plaće zaposlenika/ce.

85. Što je mobbing i na koji način se najčešće očituje u medijskim kućama?

Mobbing je osobit oblik ponašanja na radnom mjestu, kojim jedno ili više osoba sustavno, u dužem vremenskom periodu, psihički zlostavlja ili ponižava drugu osobu s ciljem ugrožavanja njegovog ugleda, časti, ljudskog dostojanstva i integriteta.

Mobbing je definiran *Zakonom o zabrani diskriminacije BiH*, član 5. „Uznemiravanjem se smatra situacija u kojoj dođe do neželjenog ponašanja na nekom osnovu iz člana 1. stav 1. ovog Zakona, kojim se osoba ili grupa osoba psihički uzinemirava, ponižava, s ciljem ugrožavanja ugleda, časti, ljudskog dostojanstva i integriteta, čime im se nanosi šteta i stvara zastrašujuća neprijateljska, ponižavajuća, prijeteća ili slična situacija“.

U praksi, mobbing je veoma teško dokazati jer poslodavci na različite načine uzinemiravaju i ponižavaju zaposlene. Samo neki od oblika su: promjene ugovora o

radu, premještaj s jednog na drugo radno mjesto pod izlikom da je radnik/ca potreban/na na drugom radnom mjestu radi boljeg procesa rada, uskraćivanjem prava na rad, te profesionalnom degradacijom, koja može biti urađena i bez promjene ugovora i promjene visine plaće.

Radnici koji smatraju da su žrtve mobbinga svoj slučaj trebaju prijaviti inspekciji rada (samo u Republici Srpskoj), sindikalnoj organizaciji, udruženjima novinara ili Liniji za pomoć novinarima BiH. Također, mogu pokrenuti i sudski spor.

86. Što medijski djelatnik/ca može poduzeti u slučaju mobbinga?

Središnja institucija nadležna za zaštitu od diskriminacije je Ombudsman za ljudska prava Bosne i Hercegovine.

Ombudsman prima pojedinačne i grupne žalbe u vezi s diskriminacijom, osobama koje su podnijele žalbu zbog diskriminacije daje potrebna obavještenja o njihovim pravima i obavezama, te mogućnostima sudske i druge zaštite, predlaže pokretanje postupka (medijacija) posredništva sukladno odredbama Zakona o (medijaciji) posredništvu, te ima pravo pokretati i sudjelovati u postupku zaštite od diskriminacije za prekršaje propisane Zakonom.

Ombudsmani sukladno Zakonu sarađuju s organizacijama civilnog društva u slučajevima diskriminacije, uključujući i mobbing. Neovisno od toga, medijski djelatnik/ca može izvijestiti svoju sindikalnu organizaciju, Liniju za pomoć novinarima, Helsinški

odbor za ljudska prava u BiH, te pokrenuti sudski postupak ukoliko smatra da postoji pravna osnova iz Zakona o zabrani diskriminacije BiH.

(www.ombudsmen.gov.ba/materijali/Zakonozabrani%20diskriminacijeSlGlasnikBiHbroj2059-09.pdf)

ULOGA VIJEĆA ZAPOSLENIKA

87. Koja je razlika između sindikata i vijeća zaposlenika?

Sindikati mogu organizirati štrajk, a vijeće zaposlenika ne. Ali Vijeće zaposlenika ima neke kompetencije koje sindikat nema, na primjer, može zatražiti financijsko izvješće od uprave i mora ga dobiti makar u usmenom obliku.

Vijeća zaposlenika (u Federaciji BiH) i savjeti zaposlenika (u Republici Srpskoj) su formirani sukladno zakonu, ali funkciranje ovih oblika organiziranja i djelovanja zaposlenika nije na zadovoljavajućoj razini. Vijeća zaposlenika na području Federacije BiH su aktivnija i snažnije djeluju na zaštiti prava zaposlenika/ca no što je to slučaj u Republici Srpskoj.

88. Kada je poslodavac obvezan konzultirati Vijeće zaposlenika?

Poslodavac je obavezan, o pitanjima koja su od interesa za ekonomski i socijalni položaj zaposlenika, izvijestiti vijeće zaposlenika, konzultirati i pribavljati prethodnu

saglasnost Vijeća zaposlenika. Prije donošenja odluke značajne za prava i interes zaposlenika poslodavac se obvezno konzultira s Vijećem zaposlenika o namjeravanoj odluci (Zakon o Vijeću zaposlenika Federacije BiH), a naročito kada se radi o:

- donošenju pravilnika o radu,
- namjeri poslodavca da zbog ekonomskih, tehničkih ili organizacijskih razloga otkaže ugovor o radu za više od 10% zaposlenika, ali najmanje petorici,
- planu zapošljavanja, premještaju i otkazu;
- mjerama u svezi sa zaštitom zdravlja i zaštitom na radu, značajnim promjenama ili uvođenjem nove tehnologije, planom godišnjih odmora;
- rasporedu radnog vremena;
- noćnom radu;
- naknadama za izume i tehnička unapređenja;
- drugim odlukama za koje je kolektivnim ugovorom predviđeno konzultiranje Vijeća zaposlenika u njihovom donošenju.

Podaci o namjeravanoj odluci dostavljaju se Vijeću zaposlenika najmanje 30 dana prije donošenja odluke.

Vijeće zaposlenika u roku od sedam dana od dana dostavljanja podataka o namjeravanoj odluci dostavlja primjedbe i prijedloge kako bi rezultati konzultacija mogli utjecati na donošenje namjeravane odluke.

Odluka poslodavca donesena suprotno odredbama federalnog Zakona o obavezi konzultiranja s Vijećem zaposlenika ništavna je.

Ukoliko postupi suprotno, nadležna inspekcija rada može kazniti poslodavca novčanom kazno od 1.000,00 KM do 7.000 KM za prekršaj.

89. Jesu li svi djelatnici/e u mediju istodobno i članovi Vijeća zaposlenika?

Ne, nisu i ne moraju biti svi članovi, jer Vijeće zaposlenika se formira s najmanje deset posto od ukupnog broja zaposlenih, a sastoji se od predstavnika zaposlenika, predstavnika poslodavaca i arbitra kojeg biraju obje strane.

90. Zašto je Vijeće zaposlenika vrijedna zaštita od poslodavca?

Vijeće zaposlenika je tamo gdje sindikat nije ni organiziran jedina zaštita radnika, primjerice u malim redakcijama. Poslodavac, recimo, bez suglasnosti Vijeća zaposlenika ne može dati otkaz članu Vijeća zaposlenika, zaposleniku kod kojega je promijenjena radna sposobnost, zaposleniku/ici koji je stariji od 55 godina i ženi starijoj od 50 godina.

Poslodavac/uprava je dužan osigurati Vijeću zaposlenika potreban prostor, administrativne i tehničke uvjete za rad, što se pobliže uređuje sporazumom između poslodavca i Vijeća zaposlenika.

91. Što je potrebno znati iz krivičnih zakona u svezi sa zaštitom radno-pravnog odnosa?

Sukladno Krivičnom zakonu RS-a, službeno ili odgovorno lice koje svjesno ne postupi po pravnosnažnoj sudskoj odluci kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. Krivičnim zakonom Federacije predviđena je samo zatvorska kazna od 3 mjeseca do 3 godine.

ORGANIZACIJE I INSTITUCIJE ZA ZAŠTITU MEDIJSKIH DJELATNIKA/CA

92. Kada i kako se novinari/ke mogu sindikalno organizirati i što mogu očekivati od sindikata?

Potrebno je da tri zaposlenika – novinara/ke u redakciji pokrenu inicijativu, obrate se *uredu sindikalnog povjerenika ili šefu sindikalnog središta* i posao formiranja sindikalne organizacije bit će formalno-pravno završen za deset dana. Važno je napomenuti da je sindikat dobrovoljna interesna organizacija i da zakon dopušta individualno učlanjivanje u sindikat kao i kolektivno-sindikalne organizacije.

Zaposlenik/zaposlenica, pod uvjetom da je njen član/ica, može od sindikalne organizacije tražiti zaštitu i unapređenje svih prava iz rada i po osnovi rada, zajamčenih zakonima iz radno-pravne oblasti i kolektivnim ugovorima, te tražiti pravne savjete i pravnu zaštitu.

93. Zašto je važno da novinari/ke budu članovi/ice sindikata u svom mediju ili medijskog granskog sindikata na razini entiteta/države?

Prava iz radno-pravnog odnosa bolje su zaštićena u medijima gdje djeluje sindikat. Neophodno je da se sindikalne organizacije formiraju u svim medijima usprkos pritiscima pojedinih poslodavaca, posebno u privatnim tvrtkama. U tome su pomoći dužni pružiti granski sindikati medija i grafičkih radnika u Republici Srpskoj i Federaciji BiH.

94. Koja su prava medijskog djelatnika/ce ukoliko nije član sindikata?

Prava iz rada i na temelju rada ista su za sve novinare/ke kao za ostale zaposlene u RS-u i tu nema nikakve diskriminacije. Novinari/ke koji su sindikalno organizirani u startu su u prednosti u odnosu na one koji to nisu, zato što imaju sindikat kome je primarna zadaća, kroz dijalog s poslodavcem, štititi i unapređivati njihova prava iz rada, kroz strogu primjenu svih zakona i kolektivnih ugovora, koji jamče ta prava.

95. Kakva je obveza granskih sindikata medija i medijskih djelatnika/ca u zaštiti njihovih prava?

Zadatak granskih sindikata je zaštитiti zaposlenika/cu glede sljedećih stavki: radnog vremena, ostvarivanja prava na osnovi prekovremenog i noćnog rada, bolovanja, godišnjeg odmora, toplog obroka, drugih naknada i prava.

96. Kakve su nadležnosti Linije za pomoć novinarima i Udruge BH novinara?

Skladno svojim aktima, Udruga BH novinara ima obvezu zaštite prava na slobodu izražavanja i drugih prava novinara svojih članova: studenata novinarstva (u oblasti novinarskog djelovanja), profesionalnih novinara i ostalih zaposlenika u medijima, te medijskih stručnjaka/stručnjakinja.

U okviru Udruge djeluje poseban servis za zaštitu prava na slobodu izražavanja i prava novinara općenito – Linija za pomoć novinarima. Linija ima formiran Tim za stručnu i pravnu pomoć novinarima koji pruža besplatne pravne i druge savjete novinarima i medijskim djelatnicima/djelatnicama.

Članovi Udruge BH novinara mogu koristiti besplatno i paket usluga koje nudi ovo udruženje: reagiranje u slučajevima napada na novinare i kršenja prava na slobodu izražavanja, dodjela sredstava iz Fonda solidarnosti BHN, međunarodna press-kartica, pravna i stručna pomoć Linije za pomoć novinarima, stručna izobrazba i usavršavanje, zastupanje i lobiranje pred domaćim i međunarodnim institucijama i organizacijama nadležnim za oblast slobode izražavanja i djelovanja medija, popusti na prijevoz autobusima i vlakovima...).

Udruga BH novinara i Linija za pomoć novinarima pružaju pravnu i drugu pomoć i onima koji nisu članovi ovog udruženja, posebno u situacijama napada na novinare, kršenja radnih i drugih prava medijskih djelatnika, vođenja sudskih procesa protiv novinara, podizanja tužbi za klevetu od strane javnih radnika, itd... (<http://www.bhnovinari.ba/linija>)

Udruga BH novinara je član različitih međunarodnih udruženja, kao što je Međunarodna federacija novinara (International Federation of Journalists – IFJ/ www.ifj.org). Osim u redovnim godišnjim izvješćima, Udruga BH novinara u okviru usluge *Sustav ranog upozoravanja i prevencije*, koja je pokrenuta 1. prosinca 2010. godine, redovito izvješćuje relevantne međunarodne organizacije o kršenjima prava novinara i medijskih djelatnika u BiH i traži njihovu intervenciju. Osim IFJ-a, tu su i „Reporteri bez granica“, „Article 19“ i „Freedom Forum“ (<http://en.rsf.org/>, <http://www.freedomforum.org/>, <http://www.article19.org>).

97. Pruža li Linija za pomoć novinarima pomoć i zaštitu medijskim djelatnicima/cama koji nisu članovi Udruge?

Udruga BH novinara i Linija za pomoć novinarima pružaju pravnu i drugu pomoć i onima koji nisu članovi ove udruge, posebno u situacijama napada na novinare, kršenja radnih i drugih prava medijskih djelatnika, vođenja sudskega procesa protiv novinara, podizanja tužbi za klevetu od strane javnih radnika, itd... (<http://www.bhnovinari.ba/linija>)

98. Kakva je uloga Agencije za mirno rješavanje radnih sporova?

U Republici Srpskoj je od lipnja 2010. godine počela sa radom Agencija za mirno rješavanje radnih sporova, koja je formirana na poticaj Saveza sindikata RS-a, a

osnovala su je tri ključna socijalna partnera - Savez sindikata RS-a, Unija udruženja poslodavaca i Vlada RS-a.

Agencija je putem javnog natječaja izabrala 20 miritelja i 20 arbitara, čiji je zadatak brzo, pravedno i nepristrano rješavati individualne i kolektivne radne sporove, sporazumom, dogovorom radnika novinara i poslodavaca, što je u njihovom obostranom interesu, kako bi se rasteretili sudovi i skratio čekanje i na najmanju moguću mjeru smanjili troškovi vođenja postupka.

99. Kakvu ulogu u ostvarivanju prava iz radnog odnosa obnaša Helsinški odbor za ljudska prava Bosne i Hercegovine?

Helsinški odbor za ljudska prava prima žalbe o ugrožavanju prava iz radnog odnosa, pregovara s narušiteljem prava kako bi izvansudskim putem otklonio nastali problem. Helsinški odbor ima pravo vršiti nadzor sudskega postupaka u sporovima iz radno-pravnih odnosa (www.bh-hchr.org).

100. Koje su nadležnosti ombudsmana u zaštiti ustavnih prava, ali i radno-pravnog statusa zaposlenika/ica?

Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH razmatra predmete koji se odnose na slabo funkcioniranje ili na povredu ljudskih prava, uključujući prava iz radnog odnosa, počinjenu od strane bilo kojeg

organu Bosne i Hercegovine, njenih entiteta i Brčko Distrikta.

Predmeti se formiraju na temelju pojedinačnih žalbi pravnih ili fizičkih lica i po službenoj dužnosti.

Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH, ukoliko utvrdi povredu prava, izdaje preporuke nadležnim tijelima da poduzmu mjere kako bi se ispravile povrede.

Institucija savjetuje građane kako iskoristiti najpogodnija pravna sredstva ili ih upućuje na odgovarajuće institucije. (www.ombudsmen.gov.ba)

PRIRUČNIK ZA NOVINARE I MEDIJSKE DJELATNIKE

„100 prvih pitanja
o pravima medijskih djelatnika u BiH“

Autorica priručnika: Duška Jurišić

Saradnici: Pejka Medić, Ivica Šimunović,
Mehmed Halilović, Amer Toskić i Sekul
Popović

Za izdavača: Borka Rudić i Erna Mostarac

Izdavač: Udruženje/udruga BH novinari

Lektorica: dr. sc. Perina Meić

Tiraž: 5.000

Priručnik je tiskan u okviru MEDIA
MANIFEST projekta, u kojem su partneri BH
novinari i Media Centar Sarajevo.

Ovaj primjerak je besplatan

MEDIJA MANIFEST
SLOBODA I ODGOVORNOST MEDIJA